

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ - Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ. 576-1219

Από την αναγνώριση στο σχέδιο απόδρασης

*«Οὐδείς ποτ' ἠτύχησεν ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ δ' ἐλπίδες σωτηρίας»
(στ. 1030-1031, μῦθρ. στ. 1138-1139)*

ΠΛΟΚΗ

- Η αναγνώριση των δύο συζύγων
- Η αναζήτηση της σωτηρίας
- Το δίλημμα και η απόφαση της Θεονόης
- Το σχέδιο απόδρασης

ΘΕΜΑΤΑ

- *Είναι – Φαίνεται*
- Το απροσδόκητο
- Θεοί – Τύχη – Άνθρωπος
- Η δικαιοσύνη και η ευσέβεια
- Ο δόλος ως μέσο σωτηρίας

*Η αναγνώριση,
Ελένη – Μενέλαος
(Λ. Τασσπούλου –
Κ. Αθανασόπουλος,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)*

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ	Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ				
576-587	1η ΣΚΗΝΗ 588-658	2η ΣΚΗΝΗ 659-840	3η ΣΚΗΝΗ 841-941	4η ΣΚΗΝΗ 942-1139	5η ΣΚΗΝΗ 1140-1219
Χορός	Ελένη – Μενέλαος	Αγγελιαφόρος – Μενέλαος, Ελένη – Χορός	Ελένη – Μενέλαος, Χορός	Θεονόη – Ελένη, Μενέλαος – Χορός	Ελένη – Μενέλαος

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ (στ. 576-587)

ΧΟΡΟΣ	Ἄκουσα τη μάντισσα που μέσα στο παλάτι ξάστερα το εἶπε· ο Μενέλαος δεν ἐπῆγε στον τρισκότεινο τον Ἄδη, δεν τον σκέπασεν ο τάφος, μα στο πέλαο παραδέρνει και δεν ἔφτασεν ἀκόμη στα λιμάνια της πατρίδας· ο βαριόμοιρος πλανιέται χωρὶς φίλους ἀπὸ τότε που ἀφῆσε την Τροία και γυρνάει με το καράβι δῶθε κείθε σ' ἀκρογιάλια ξένα.	580
		585

**Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ
ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ**

- ▶ *Τι πληροφορήθηκε ο Χαρὸς ἀπὸ τη Θεονόη;*
- ▶ *Ποια νέα πληροφορία ἀνακοινώνει η Ελένη;*
- ▶ *Τι ἀγνοεῖ ἀκόμη η Ελένη και γιατί;*

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 588-658)

ΕΛΕΝΗ	Πάλι ξανάρχομαι στον τάφο ετούτον, ¹ ἀφού ἀπ' τη Θεονόη που τα πάντα γνωρίζει, πήρα ευχάριστες εἰδήσεις· ο ἀντρας μου εἶναι ζωντανός, βλέπει τον ἥλιο, στα πέλας βασανίζεται γυρνώντας με το καράβι ἐδῶ κι ἐκεῖ, μα θα ἴρθῃ μὲν οἱ παιδεμοὶ του τελειώσουν. Ἐνα δεν εἶπε μόνο, ἀν, ὅταν φτάσει, θα σωθεῖ κιόλας. Στην πολλή χαρά μου λησμόνησα καθάρια να ρωτήσω, σαν ἀκουσα πως γλίτωσε. Τριγύρω στη χώρα λέει πως ἔχει ναυαγήσει με λιγοστούς συντρόφους. Πότε θα ἴρθῃς, που τόσο λαχταρῶ να σ' ἀντικρίσω; Ἄα, ποιος εἶναι αὐτός; Ο ἀνόσιος του Πρωτέα γιος μηχανεύεται για με παγίδες; Σα γρήγορο πουλάρι ἢ σα Μαινάδα δεν πάω στο μνήμα; ² Μ' ὄψη ἀγριεμένη κάποιος με κυνηγᾶ για να με πιάσει.	590
		595
		600
		605
ΜΕΝΕΛΑΟΣ	Εσύ που φοβισμένη ὁρμάς ἀπάνω στου τάφου τα σκαλιά και στο βωμό του· ³ μη φεύγεις, στάσου· ως εἶδα τη θωριά σου, σάσπισα και βουβός ἔχω ἀπομείνει. ⁴	610
ΕΛΕ.	Ἀσέβεια, γυναῖκες· μ' ἐμποδίζει να πάω στο μνήμα αὐτός και πιάνοντάς με, ⁵ στο βασιλιά γυρεύει να με δώσει, για να με παντρευτεῖ κι ἀς μην τον στέργω.	
ΜΕΝ.	Δε βοηθάω κακούς οὔτε εἶμαι κλέφτης.	615
ΕΛΕ.	Ὅμως η φορεσιά σου ἔτσι σε δείχνει. ⁶	

**Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ
ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ**

- ▶ *Πῶς ἀντιδρᾷ η Ελένη;*
- ▶ *Ποια η ἀντίδραση του Μενέλαου, ὅταν βλέπει την Ελένη;*

ΣΧΟΛΙΑ

1. Επανερχόμεστε λοιπὸν στην κατάσταση που υπήρχε πριν ἀπὸ τον ἐρχομὸ του Τεύκρου.
2. Εδῶ η Ελένη ἐννοεῖ ὅτι πρέπει να πάει γρήγορα στο μνήμα, με τη σβελλάδα μιας Μαινάδας, πριν την προλάβει ο Μενέλαος.
3. Το ταφικὸ οἰκοδόμημα χρῆσιμμε συγχρόνως και ως βωμός. Ἄρα στον Πρωτέα προσφέρονταν θυσίες και τον τιμοῦσαν ως Θεό.
4. Ο Μενέλαος «ἀναγνώριζε» την Ελένη, γι' αὐτὸ τα χάνει.
5. Ο Μενέλαος δεν πιάνει την Ελένη. Της κλείνει μάλλον το δρόμο για τον τάφο, ὅπως φαίνεται και ἀπὸ μια ἄλλη μεταφραστικὴ ἐκδοχή: *θέλει να με πιάσει να με δώσει στον ἄρχοντα* (Κ. Τοπούζης).
6. Ὅπως και πριν με τη Γερόντισσα, ἔτσι κι ἐδῶ γίνεται φανερός ο ρόλος της σκευῆς του Μενέλαου στη δραματικὴ οἰκονομία του ἔργου.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Κι ενώ ο Μενέλαος βρίσκεται έξω από το ανάκτορο, οι γυναίκες του Χορού κάνουν πάλι την εμφάνισή τους. Η Ελένη τις ακολουθεί.

- Ας φέρουμε στο νου μας την αποχώρησή τους από το σκηνικό χώρο μετά την Πάροδο. Με βάση το κείμενο και τη γενική ατμόσφαιρα της σκηνής, ας κάνουμε υποθέσεις για το πώς γίνεται τώρα η δεύτερη είσοδος του Χορού, η επιπάροδος*. Αξίζει να προσέξουμε ιδιαίτερα:
 - Πώς θα αποδοθεί το χαρμόσυνο κλίμα (ρυθμός και ύφος μουσικής – κίνηση Χορού).
 - Με ποιους υποκριτικούς τρόπους μπορεί να αποδοθεί η αλλαγή της συναισθηματικής κατάστασης της Ελένης.
- Ας μην ξεχνάμε όμως και το Μενέλαο. Όσο ακούγονται οι νέες ειδήσεις, πού βρίσκεται; Πώς αντιδρά;

Χορός Ελένης (Κ.Θ.Β.Ε., 1982, χορογραφία Ε. Πίττα)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Βρισκόμαστε στο Β' Επεισόδιο. Βλέπουμε τους ήρωές μας τόσο κοντά τον έναν στον άλλο και ταυτόχρονα τόσο μακριά. Παρακολουθούμε τη συνάντησή τους και μαζί τη δυσκολία τους να αναγνωριστούν.
 - Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σου γεννά η επιβράδυνση αυτή;
- Πρώτη φτάνει στην αναγνώριση η Ελένη.
- Ας σκεφτούμε τι γνώριζε η Ελένη που θα έπρεπε να τη διευκολύνει στην αναγνώριση και τι τελικά την εμπόδισε.
 - Ας επισημάνουμε τις ψυχολογικές μεταπτώσεις της ηρωίδας στη διάρκεια της σκηνής.

Ελένη – Μενέλαος
(Α. Συνοδινού –
Θ. Κωτσόπουλος,
Εθνικό θέατρο, 1962,
σκην. Τ. Μουζενίδης)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

«ΠΟΤΕ ΘΑ 'ΡΘΕΙΣ, ΠΟΥ ΤΟΣΟ ΛΑΧΤΑΡΩ
ΝΑ Σ' ΑΝΤΙΚΡΙΣΩ;»

Τι θα απογίνω, αγαπημένη, πού θα σε ζητήσω;
Άλλοτε οι μέρες φεύγανε στην προσμονή σου σκιές.
Αιώνες καρτερώντας σε μπορούσα να διανύσω,
με τ' όνειρό σου οι πίκρες μου γλυκιές.

Πού να 'σαι; Τι ν' απόμεινε από σε να το ζητήσω;
Πού να 'ναι το στερνό μου αυτό αγαθό;

Μ. Πολυδούρη, «[Είμαι τρελή να σ' αγαπώ...]»
(απόσπασμα)

(Από το Μ. Πολυδούρη, Άπαντα, Αστέρη)

MEN.	Στάσου, μην τρέχεις πια και μην τρομάζεις.	
ΕΛΕ.	Στέκομαι, γιατί αγγίζω αυτό το μέρος. ⁷	
MEN.	Ποια είσαι; Ποια γυναίκα βλέπω μπρος μου;	
ΕΛΕ.	Ρωτώ κι εγώ το ίδιο. Εσύ ποιος είσαι;	620
MEN.	Τόσο πολύ να μοιάζει άλλη δεν είδα.	
ΕΛΕ.	Θεοί! Θεϊκό 'ναι να 'βρεις τους δικούς σου.	
MEN.	Είσαι Ελληνίδα ή ντόπια από εδώ γύρω;	
ΕΛΕ.	Ελληνίδα· εσύ ποιος είσαι; Πες μου.	
MEN.	Όμοια, απaráλλακτη με την Ελένη!	625
ΕΛΕ.	Κι εσύ με το Μενέλαο, τα 'χω χάσει.	
MEN.	Σωστά το δύστυχο μ' έχεις γνωρίσει.	
ΕΛΕ.	Μετά από χρόνια στη γυναίκα σου ήρθες.	
MEN.	Γυναίκα μου; Σταμάτα, μη μ' αγγίζεις.	
ΕΛΕ.	Που σου 'δωσε ο Τυνδάρεως, ο γονιός μου.	630
MEN.	Φαντάσματα αγαθά στείλε μου, Εκάτη. ⁸	
ΕΛΕ.	Συντρόφισσα δεν είμαι της Εκάτης. ⁹	
MEN.	Κι εγώ δεν έχω πάρει δυο γυναίκες.	
ΕΛΕ.	Ποιας άλλης είσαι ομόκλινος κι αφέντης;	
MEN.	Αυτής μες στη σπηλιά που ήρθε απ' την Τροία.	635
ΕΛΕ.	Εμένα μοναχά γυναίκα σου έχεις.	
MEN.	Σωστά δε βλέπω ή σάλεψεν ο νους μου;	
ΕΛΕ.	Κοιτώντας με για την Ελένη δε με παίρνεις;	
MEN.	Μοιάζετε στη θωριά, μα ολότελα όχι. ¹⁰	
ΕΛΕ.	Δε με γνωρίζεις; Σκέψου, τι άλλο λείπει;	640
MEN.	Της μοιάζεις· τούτο βέβαια δεν τ' αρνιέμαι.	
ΕΛΕ.	Τα μάτια σου θα σου το φανερώσουν.	
MEN.	Μα έχω άλλη γυναίκα, εδώ χαλάει.	
ΕΛΕ.	Στην Τροία πήγε μόνο το είδωλό μου.	
MEN.	Ίσκιους που δείχνουν ζωντανοί ποιος φτιάχνει;	645
ΕΛΕ.	Ο αιθέρας, που το ταίρι σου έχει πλάσει.	
MEN.	Απίστευτα όσα λες· θεός ο πλάστης;	
ΕΛΕ.	Έργο της Ήρας, να μη μ' έχει ο Πάρης.	
MEN.	Μα σύγκαιρα στην Τροία κι εδώ πώς ήσουν;	
ΕΛΕ.	Τ' όνομα ολούθε πάει, όχι το σώμα.	650
MEN.	Άσε με, με περίσσιους ήρθα πόνους.	
ΕΛΕ.	Μ' αφήνεις, για να φύγεις μ' έναν ίσκιο;	
MEN.	Να χαίρεσαι που μοιάζεις στην Ελένη.	
ΕΛΕ.	Άα! μόλις βρήκα τον άντρα μου, τον χάνω.	
MEN.	Της Τροίας τους μόχθους, όχι εσέ, πιστεύω. ¹¹	655
ΕΛΕ.	Αχ! πιότερο από με δυστυχισμένη δε βρίσκεται· μ' αφήνουν οι δικοί μου ¹² κι ούτε στους Έλληνες θα πάω και στην Ελλάδα.	

Η ΕΛΕΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΟ ΜΕΝΕΛΑΟ

► Πώς η Ελένη φτάνει
στην αναγνώριση;

► Γιατί ο Μενέλαος
βρίσκεται σε σύγχυση
και πώς αντιδρά;

► Πώς αισθάνεται η Ελένη
με την αντίδρασή του
και γιατί;

ΣΧΟΛΙΑ

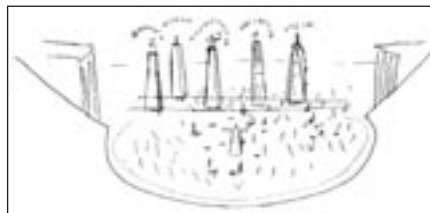
7. Η Ελένη κατόρθωσε να φτάσει στον τάφο, που της παρέχει άσυλο, και αισθάνεται πλέον ασφαλής.
8. Με την αναφορά στην Εκάτη, τη θεά που έστελνε τα φαντάσματα, είναι σαν να πιστεύει ο Μενέλαος ότι έχει παραισθήσεις.
9. Δηλαδή δεν είμαι σκιά, φάντασμα.
10. Το νόημα του στίχου (τὸ σῶμα ὁμοιον, τὸ δὲ σαφὲς μ' ἀποστειρεῖ), σύμφωνα με ένα μελετητή, είναι: Της μοιάζεις βέβαια· αυτό όμως που γνωρίζω, μου στερεί τη δυνατότητα να πιστέψω ότι βλέπω μπροστά μου τη γυναίκα μου.
11. Στα λόγια του Μενέλαου διακρίνουμε και τον υποσυνείδητο φόβο του μήπως τελικά ήταν μάταιος ο πόλεμος της Τροίας.
12. Η Ελένη χρησιμοποιεί πληθυντικό, αφού ο Μενέλαος αντιπροσωπεύει γι' αυτήν το σύνολο των συγγενών της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Στη διπλανή φωτογραφία βλέπουμε το σχέδιο του σκηνοθέτη Δ. Παπαϊωάννου για μια παράσταση που σκηνοθέτησε (Η *Ορέστεια* του Ξενάκη).

Δοκίμασε να σχεδιάσεις με ανάλογο τρόπο στην παρακάτω αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου, την κίνηση ή τη στάση του Χορού, της Ελένης και του Μενέλαου στη σκηνή αυτή (στ. 576-658).

Εικονική αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου της Επιδαύρου

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Μενέλαος, εγκλωβισμένος στην πλάνη του, νομίζει ότι η πραγματική Ελένη είναι ένα φάντασμα. Η αντίθεση ανάμεσα στο είναι και το φαίνοσθαι κυριαρχεί και πάλι: φαίνεται λοιπόν ότι πάνω σε αυτή την αντίθεση είναι δομημένη ολόκληρη η τραγωδία και μέσα από αυτήν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ευρύτερους προβληματισμούς για την αλήθεια και τη γνώση.
 - Ας εντοπίσουμε σ' αυτήν τη σιχομυθία λέξεις ή φράσεις που εκφράζουν το πραγματικό και το φαινομενικό.
 - Ας συζητήσουμε σε ποιο βαθμό είναι δικαιολογημένη η προσκόλληση του Μενέλαου στο φαινομενικό.
 - Πιστεύεις ότι συναντάμε ανάλογες συμπεριφορές και στις μέρες μας; Η προσκόλληση στα φαινόμενα μας εμποδίζει σήμερα να γνωρίσουμε την αλήθεια;
- Η τραγική ειρωνεία, όπως έχουμε αναφέρει, σχετίζεται με το παιχνίδι ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια.
 - Ας επισημάνουμε περιπτώσεις τραγικής ειρωνείας στη σκηνή και ας διερευνήσουμε τη λειτουργία της σε σχέση με τους θεατές.
 - Πώς συσχετίζεται η τεχνική αυτή με τη βασική αντίθεση του δράματος *είναι – φαίνοσθαι*,

Κι αν κάνεις να κοιτάξεις σ' αυτόν ή στον άλλο καθρέφτη, πίσω απ' τη σκόνη και τις ραγιματιές, διακρίνεις πιο θαμπό και πιο τεμαχισμένο το πρόσωπό σου, / το πρόσωπό σου που άλλο δε ζήτησες στη ζωή σου παρά να το κρα- / τήσεις καθαρίο κι αδιαίρετο.

Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του Σελινόφωτος*,
(απόσπασμα)
(Από το Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του Σελινόφωτος*,
Κέδρος)

Ρ. Μαγκρί, *Η απαγορευμένη αναπαραγωγή*

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΑ
είδωλο (το) [...] ΦΥΣ.[ΙΚΗ:] η αναπαραγωγή της εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμενα, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.

Γ. Μπαμπινιώτης,
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,
Κέντρο Λεξικολογίας

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 659-840)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ	Σε γύρευα, Μενέλαε, και σε βρίσκω, παντού στον ξένο τόπο τριγυρνώντας ¹ με στείλαν οι συντρόφοι μας να ψάξω. ²	660	Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΙΔΩΛΟΥ ▷ Ποια είδηση μεταφέρει ο Αγγελιαφόρος; ▷ Ποιες πληροφορίες δίνει το είδωλο πριν από την ανάληψή του; ▷ Πώς αντιμετωπίζει ο Αγγελιαφόρος την πραγματική Ελένη;
ΜΕΝΕΛΑΟΣ	Τι τρέχει; Οι ντόπιοι μήπως σας ριχτήκαν;		
ΑΓΓ.	Θαύμα τρανό· τα λόγια δεν το φτάνουν. ³		
ΜΕΝ.	Λέγε· κάτι σπουδαίο, με τόση βιάση, ⁴ θα 'χεις.	665	
ΑΓΓ.	Οι κόποι σου όλο πήγανε χαμένοι. ⁵		
ΜΕΝ.	Κλαις συμφορές παλιές ⁶ · ποιο το μαντάτο;		
ΑΓΓ.	Εχάθηκε η γυναίκα σου πετώντας μες στον αιθέρα· ανέβηκε στα ουράνια κι άφησε τη σπηλιά αδειανή που μέσα την είχαμε· είπε τούτα. «Τρωαδίτες δυστυχισμένοι κι οι Έλληνες, ⁷ για μένα πεθάνατε στου Σκάμαντρου τις όχθες, ξεγελασμένοι από της Ήρας τα έργα, νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρης κρατούσε, όμως καθόλου δεν την είχε. Αφού έμεινα όσο χρειαζόταν, ⁸ τώρα, που τέλειωσα της μοίρας τα γραμμένα, στους ουρανούς πηγαίνω, στο γονιό μου. Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει, φορτώθηκε τις ντροπιασμένες φήμες».	670	
	Χαίρε ⁹ της Λήδας κόρη, εδώ βρισκόσουν; Τους έλεγα πως πήγες ψηλά στ' άστρα· φτερά δεν ήξερα πως έχεις. Όμως πάλι δε θα σ' αφήσω να μας περιπαίξεις ¹⁰ ξανά, φτάνουν τα πάθη που υποφέραν	675	
	ο άντρας σου στην Τροία κι οι σύμμαχοί του.	680	
ΜΕΝ.	Αυτά με κείνα σμίγουν· ¹¹ συμφωνούνε τα λόγια· μου είπε αλήθεια. ¹² Ω! λαμπρή μέρα, που μες στην αγκαλιά μου σ' έχει φέρει!	685	

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η αναζήτηση ήταν κοπιαστική, γι' αυτό κι ο Αγγελιαφόρος ίσως μιλάει λαχανιασμένα.
2. Έτσι συσπίνεται έμμεσα το νέο πρόσωπο στους θεατές, που αντιλαμβάνονται ότι είναι ένας από τους επιζήσαντες συντρόφους του Μενέλαου.
3. Τυπικό στοιχείο των σκηνών με αγγελιαφόρους είναι να μην αποκαλύπτεται αμέσως η είδηση, ώστε να δημιουργείται αγωνία στους θεατές.
4. Η βιασύνη του αγγελιαφόρου στην αρχαία τραγωδία προετοιμάζει για σημαντικές ειδήσεις.
5. Ο Αγγελιαφόρος εννοεί ότι χάθηκε η Ελένη, για την οποία πολεμούσε τόσα χρόνια ο Μενέλαος, άρα η είδηση που φέρνει είναι θλιβερή γι' αυτόν. Το νέο όμως της εξαφάνισης της «Ελένης» θα χαροποιήσει το Μενέλαο.
6. Ο Μενέλαος, μη γνωρίζοντας την εξαφάνιση του ειδώλου, νομίζει ότι ο Αγγελιαφόρος αναφέρεται στον Τρωικό πόλεμο γενικά.
7. Το είδωλο λυπάται τους Έλληνες και τους Τρώες για τις συμφορές τους.
8. Το είδωλο δε χρειάζεται πια, καθώς πραγματοποιήθηκαν τα σχέδια των θεών: του Δία που ήθελε τον Τρωικό πόλεμο και της Ήρας που δεν ήθελε να χαρεί ο Πάρης την πραγματική Ελένη.
9. Ο Αγγελιαφόρος αντιλαμβάνεται τώρα την παρουσία της Ελένης και νομίζει ότι έχει μπροστά του την «Ελένη» που χάθηκε από τη σπηλιά.
10. Το αναίδες ύφος του Αγγελιαφόρου, όταν απευθύνεται στην Ελένη, και μάλιστα μπροστά στο Μενέλαο, δείχνει την οικειότητά του με την Ελένη ή την έλλειψη σεβασμού απέναντί της.
11. Δηλαδή τα λόγια του Αγγελιαφόρου συμφωνούν με τα λόγια της Ελένης ή της Γερώνισσας.
12. Πιθανώς ο Μενέλαος στο σημείο αυτό μονολογεί, ενώ στη συνέχεια, όταν πια αναγνωρίζει την Ελένη, αναφωνεί.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η Ελένη βρίσκεται σε απόγνωση· τόσα χρόνια περίμενε το Μενέλαο κι αυτός την αρνείται... Αναπάντεχα εμφανίζεται ένα νέο πρόσωπο.

- Πώς καταλαβαίνουμε ποιος είναι;
- Ας «δούμε»:
 - από ποια πάροδο εισέρχεται σύμφωνα με την αρχαία σύμβαση και με ποιον τρόπο,
 - ποιο είναι το κοστούμι του.
- Ο Αγγελιαφόρος, μετά τα πρώτα του λόγια προς το Μενέλαο, μεταφέρει σε ευθύ λόγο όσα είπε το είδωλο πριν αναληφθεί. Πιθανόν ο υποκριτής να διαφοροποιεί στο σημείο αυτό το ύφος, τον τόνο της φωνής και τις κινήσεις του.
 - Προσπάθησε να φανταστείς τις πιθανές αυτές αλλαγές.

Αγγελιαφόρος (Κ. Μασάκας, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτινιάς)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο υπηρέτης του Μενέλαου, που εμφανίζεται στη σκηνή, λειτουργεί αρχικά ως άγγελος, * ως ένα πρόσωπο δηλαδή που μεταφέρει στο σκηνικό χώρο γεγονότα, σημαντικά για την ορατή δράση, τα οποία όμως διαδραματίστηκαν σε άλλο τόπο, εκτός σκηνής.
 - Ας διερευνήσουμε τους δραματικούς λόγους που επιβάλλουν την παρουσία του στη συγκεκριμένη στιγμή.
- Η εμφάνιση του Αγγελιαφόρου αποτελεί ένα απρόοπτο σκηνικό επεισόδιο. Και δεν είναι η πρώτη φορά που στην *Ελένη* ξεφνιαζόμαστε από τέτοια απροσδόκτα περιστατικά.
 - Ας θυμηθούμε κάποια.
 - Με ποια αντίληψη για τη ζωή μπορούμε να συνδέσουμε αυτή την τεχνική του απρόοπτου; Υπάρχουν ανάλογες αντιλήψεις σήμερα;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ

Ο Ευριπίδης ξέρει ακριβώς, όπως και ο Αισχύλος, να προκαλεί το φόβο ή την ελπίδα μιας εισόδου που έχει για πολύ επιβραδυνθεί. Αλλά ήδη εδώ εμφανίζεται ο νεοτερισμός. Γιατί, συχνότατα, αυτή η μακρά αναμονή που συντηρείται με επιδεξιότητα οδηγεί πραγματικά σε μια έκπληξη, σε νέα ώθηση. Αυτό ανήκε σε εκείνα τα παιχνίδια της τύχης που, όπως είδαμε, ήταν η έμμονη ιδέα του ποιητή μας. Έτσι, συμβαίνει να φέρει ως το αποκορύφωμα μια απελπισία σχεδόν πια αγιάτρευτη· αλλά τότε, την τελευταία στιγμή, εμφανίζεται ξαφνικά ένας σωτήρας.

J. de Romilly

(Από το J. de Romilly, *Η Νεοτερικότητα του Ευριπίδη*, μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-Σκιαδά, Καρδαμίτσα)

Όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος.

Κεραυνός εν αιθρία!

ΕΛΕΝΗ ¹³	Τόσος πολὺς καιρὸς, ἀγαπημένε, καὶ τώρα μόλις ἡ χαρὰ γιὰ μένα. Φίλες μου, νὰ, πασίχαρη ἀγκαλιάζω τον ἄντρα μου, ἀφοῦ πλήθος κύκλους ἔκανε ὁ φωτοδότης ἥλιος.	690	Ο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ ► Πὼς ἐκδηλώνουν τὴ χαρὰ τους οἱ δύο ἥρωες; Ποῖα τὰ συναισθή- ματά τους;
MEN.	Κι ἐσένα ἐγώ· με πλημμυροῦν τὰ λόγια κι ὅμως δὲν ξέρω πὼς νὰ πρωταρχίσω.	695	
ΕΛΕ.	Αναγαλλιάζω, πέτομαι κι ἀφήνω λεύτερα τὰ μαλλιά, σταλάζουν τὰ δάκρυα ποτάμι ἀπ' τὴ χαρὰ, καθὼς σφιχτὰ σε σφίγγω, λατρευτέ μου.	700	
MEN.	Δὲν παραπονιέμαι ἄλλο, καλὴ μου· τὴν κόρη ἔχω τοῦ Δία καὶ τῆς Λήδας, πού κάποτε οἱ Διόσκουροι, τ' ἀδέλφια τῆς, καβάλα στ' ἄσπρα ἀλόγατα, βαστώντας τοῦ γάμου τοὺς πυρσοὺς, τὴ μακαρίσαν ¹⁴	705	
	κι ἓνας θεὸς ἀπὸ τὸ σπιτικό μου τὴν ἄρπαξε, γιὰ νὰ τὴν οδηγήσει σε τύχες πιο χαρούμενες. ¹⁵ Γιὰ μας ἔγινε τώρα τὸ κακὸ εὐτυχία κι ὕστερα ἀπὸ καιροὺς σε ξαναφέρνει στον ἄντρα σου κοντὰ. Μακάρι νὰ χαιρόμαι τὴν τύχη τὴν καλή.	710	
XOP.	Τὴν ἴδια κάνω εὐχή· πάντα χαρούμενος· ὅταν σμίγουνε δυο, διπλὴ ἡ χαρὰ τους.		
ΕΛΕ.	Φίλες μου, δὲν ἀναστενάζω, δὲ θλίβομαι γιὰ τὰ παλιά.	715	
MEN.	Τον ἄντρα μου ἔχω, πού τον καρτερούσα χρόνια καὶ χρόνια νὰ ἴρθῃ ἀπὸ τὴν Τροία. Πάλι μαζί· περάσαν τόσα τοῦ καιροῦ γυρίσματα καὶ τώρα πια μαθαίνω τῆς δολοπλόκες τέχνες τῆς θεάς. Τὰ δάκρυα εἶναι τῆς χαρὰς μου· στέρεψε ἡ θλίψη, μόνο ἀναγαλλιάζω.	720	
ΕΛΕ.	Καὶ τί νὰ πῶ; Ποῖος τὸ ἔβαζε στο νου τοῦ, νὰ σ' ἔχω ἀπρόσμενα στὴν ἀγκαλιά μου;	725	
MEN.	Κι ἐγώ πού σε θαρρούσα ἐκεῖ στὴν Τροία στοὺς κακορίζικους τοὺς πύργους. Πὼς σ' ἄρπαξαν ἀπ' τὸ παλάτι, περ μου.		
ΕΛΕ.	Στῆς συμφορὰς γυρίζεις τὴν ἀρχή· ἄαχ! τὴν πικρὴ ἱστορία ζητᾶς νὰ μάθεις. ¹⁶	730	

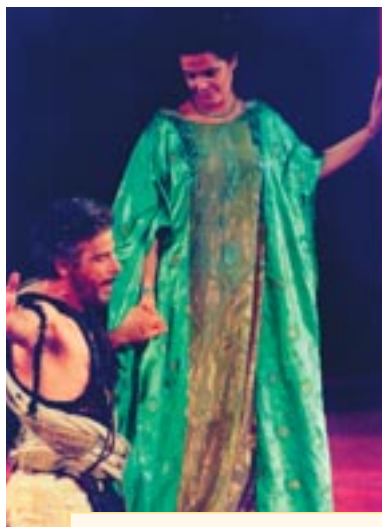
ΣΧΟΛΙΑ

13. Ἀπὸ τὸ στίχο 690 ὡς τὸ στίχο 772 ἔχουμε ἓνα ἀμοιβαίῳ* τῆς ἀναγνώρισης· συνήθως σε τέτοια ἀμοιβαία ἡ πρῶτα χρησιμοποιεῖ λυρικό μέτρο, δηλαδὴ τραγουδά, ἐνῶ ὁ ἥρωας μὴ λυρικά. Ἔτσι τονίζεται ἡ ἐνταση τοῦ συναισθήματος τῆς πρῶτης καὶ ἡ αὐτοσυγκράτηση τοῦ ἥρωα. Στὸ ἀμοιβαίῳ ὅμως αὐτὸ καὶ ὁ Μενέλαος χρησιμοποιεῖ λυρικά μέτρα σε ὀρισμένα σημεῖα.
14. Ἀναφορὰ στὰ ἔθιμα τοῦ γάμου: οδηγούσαν τὴ νύφη στο σπίτι τοῦ γαμπροῦ πᾶντα ἀμαξα, ἐνῶ οἱ συνοδοὶ τῆς, συγγενεῖς συνήθως, τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τοῦ γάμου, τὸν *υμναῖον*, πού ἀρχιζε κατὰ κανόνα με μακαρισμοὺς τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ.
15. Τὸ κείμενο στο σημεῖο αὐτὸ ἔχει παραδοθεῖ φθαρμένο. Τὸ νόημα φαίνεται νὰ εἶναι: *κάποιος θεὸς σε ἄρπαξε ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀλλὰ τελικά, ἀφοῦ δὲ σε ἔκλεψε ὁ Πάρης, ἴπταν γιὰ τὸ καλὸ σου*.
16. Ἡ ἀπροθυμία τῆς Ἑλένης νὰ διαφωτίσει τὸ Μενέλαο οφείλεται πιθανόν στὴν ἐπιθυμία τῆς νὰ ξεχάσει τὰ παλιὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ στο αἰσθηματικὴ ντροπὴς πού τὴ διακατέχει, ἀν καὶ αθῶα, γιὰ ὅσα συνέβησαν ἐξαιτίας τῆς.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Η αναγνώριση ολοκληρώνεται και οι δύο σύζυγοι τραγουδώντας ένα λυρικό αμοιβαίο εκφράζουν την ευτυχία τους που ξαναβρέθηκαν, αλλά και τον πόνο τους για όσα μάτια υπέφεραν.
 - Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε την κίνησή τους κατά τη διάρκεια αυτού του τόσο εκφραστικού τραγουδιού.
 - Ποια νεότερα μουσικά θεατρικά είδη θα μπορούσε να μας φέρει στο νου αυτό το τραγούδι;

Μενέλαος – Ελένη
(Κ. Αθανασόπουλος –
Λ. Τασσούλου, Αμφιθέατρο,
1999, σκην. Σ. Ευαγγελιάτος)

ΗΛ. Ω της καρδιάς μου φως,
ΟΡ. Φως της καρδιάς αλήθεια.
ΗΛ. Ήρθες γλυκειά φωνή;
ΟΡ. Μη θες και μάρτυρα άλλο.
ΗΛ. Σ' έχω στα χέρια μου;
ΟΡ. Παντοτεινά θα μ' έχεις.
ΗΛ. Ω συντοπίτισες, ω αγαπητές γυναίκες,
Κοιτάχτε τον Ορέστη...

Σοφοκλής, *Ηλέκτρα*, στ. 1224-1229
(μτφρ. Κ. Ταμβάκης)
(Από το *Σοφοκλής, Αντιγόνη – Ηλέκτρα*,
Ι. Ζαχαρόπουλος)

Μενέλαος – Ελένη (Α. Βογιατζής – Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου, 1996, σκην. Γ. Χουβαρδός)

— Κρεμάσου σαν καρπός
εδώ, ψυχή μου, ώσπου να
ξεραθεί το δέντρο.

Ου. Σαίξπηρ, *Κυμβελίνος*,
μτφρ. Β. Ρώτας, Β. Δαμιανάκου,
Επικαιρότητα

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Παρακολουθούμε την αναγνώριση ανάμεσα στο Μενέλαο και την Ελένη. Οι ήρωες περνούν από την άγνοια στη γνώση, οπότε αίρεται και η αντίθεση ανάμεσα στο *φαίνεσθαι* και το *είναι*. Οι ήρωες υπάρχουν πια με την πραγματική τους ταυτότητα (*είναι* = *φαίνεσθαι*).
 - Ας αναζητήσουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η μετάβαση από την άγνοια στη γνώση.
 - Ποια συναισθήματα γεννά στους ήρωες;
 - Εσύ τι νιώθεις;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΣΤΙΓΜΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

— Βάγιες, τρεχάτ', ανοίξατε, αυτός είν' ο καλός μου!
Δημοτικό τραγούδι, *Ο γυρισμός του ξενιτεμένου*

Ίων – Κρέουσα – Χορός,
Ευριπίδης Ίων,
(Χ. Λούλης – Λ. Κονιόρδου,
Εθνικό Θέατρο, 2003, σκην. Α. Κονιόρδου)

Γνωρίζει τον η Αρετή, καλά τόνοι θυμάται,
μα δεν κατέχει ξυπνή αν είναι ή αν κοιμάται.
Ξαναλιγώνει η φτωχή απ' τη χαρά την τόση
κ' έκλινε μια και δυο φορές χάμαι στη γη να δώσει.

Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ε, στ. 1089-1092
(Από το Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ερμής)

MEN.	Μίλησε· πρέπει ὅσα μας δίνουν, καλά ἢ κακά, οἱ θεοὶ ν' ἀκούμε.	
ΕΛΕ.	Σιχαίνομαι τα λόγια που θα πω.	
MEN.	Λέγε· γλυκιά ξαλάφρωσή 'ναι τις περασμένες να σου λένε δυστυχίες.	735
ΕΛΕ.	Δεν πήγα εγώ με γρήγορο καράβι στην αγκαλιά ενός βάρβαρου, οὔτε σε ντροπιασμένο πλάγιασα κρεβάτι.	
MEN.	Τότε ποια μοίρα, ποιος θεός σε πήρε; ¹⁷	
ΕΛΕ.	Ο γιος του Δία, καλέ μου, και της Μαίας ¹⁸ στη χώρα μ' ἔφερε του Νείλου.	740
MEN.	Απίστευτο· πούθε σταλμένος; Φοβερά λόγια!	
ΕΛΕ.	Ἐκλαψα τότε, ἀκόμη κλαίω και τώρα· η ομόκλινη μ' αφάνισε του Δία.	
MEN.	Η Ἴρα; Ποίων τάχα το κακό ζητούσε;	745
ΕΛΕ.	Αχ! συμφορά μου, εκείνες οἱ πηγές ὅπου οἱ θεές λουστήκαν ¹⁹ κι ἦρθ' η ἀμάχη για την ομορφιά τους.	
MEN.	Ὅμως γιατί να κατατρέξει εσέν' η Ἴρα;	
ΕΛΕ.	Για να μη μ' ἔχει ο Πάρης...	750
MEN.	Πώς; Λέγε.	
ΕΛΕ.	που ἴμουν γι' αὐτόν της Κύπριδας το δῶρο.	
MEN.	Α! δύστυχη.	
ΕΛΕ.	Ναι, δύστυχη· κι εδῶ στην Αίγυπτο ἦρθα.	
MEN.	Και του ἔδωσε το εἶδωλό σου, ως λες.	755
ΕΛΕ.	Στο σπίτι σου τι θρήνος, μάνα, ω μάνα, τι πένθος, τι χαμός!	
MEN.	Τι λες;	
ΕΛΕ.	Χάθηκε η μάνα μου· για τις ντροπές μου πέρασε βρόχο στο λαιμό της.	760
MEN.	Την ἀμοιρη· η κόρη μας Ερμιόνη ζει;	
ΕΛΕ.	Ανύπαντρη, ἀτεκνη, μαραίνεται και κλαίει για το δικό μου ατιμασμένο γάμο.	
MEN.	Ω! Πάρη, που μου ρήμαξες το σπίτι, ²⁰ αυτά κι εσένα αφάνισαν και μύριους Ἕλληνες χαλκαρματωμένους.	765
ΕΛΕ.	Κι ἐμένα την καταραμένη, την κακορίζικη, ο θεός αλάργα μ' ἀπόδιωξε ἀπ' την πόλη κι ἀπό σένα κι ἀφησα —που δεν ἀφησα ποτέ— τον άντρα μου και τα παλάτια για ντροπιασμένους ἔρωτες τραβώντας.	770

Η ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

► Ποιες συμφορές της
αφηγείται η Ελένη
στο Μενέλαο;

ΣΧΟΛΙΑ

- 17 . Με αυτά τα λόγια ο Μενέλαος απαλλάσσει από την ενοχή την Ελένη, αφού αποδίδει στους θεούς και στη μοίρα ό,τι έγινε.
18 . Εννοεί τον Ερμή, τον αγγελιαφόρο των θεών. Εύλογη λοιπόν η ερώτηση που ακολουθεί: *πούθε σταλμένος*; (Ποιος του ανέθεσε αυτή την αποστολή;).
19 . Σύμφωνα με το μύθο, οι τρεις θεές, πριν απευθυνθούν στον Πάρη για την κρίση, λούστηκαν στα νερά ενός ποταμού.
20 . Ο Μενέλαος μεταθέτει την ευθύνη για τις συμφορές στον Πάρη, αποκαθιστώντας την τιμή της Ελένης.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Μενέλαος – Ελένη – Χορός
(Λ. Βογιατζής – Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου, 1996,
σκην. Γ. Χουβαρδός)

- Η προσοχή όλων μας είναι στραμμένη στο Μενέλαο και την Ελένη. Μην ξεχνάμε όμως ότι οι δύο ήρωες δεν είναι μόνοι.
 - Ποια άλλα πρόσωπα βρίσκονται στο σκηνικό χώρο;
 - Πώς φαντάζεσαι τη σκηνική τους παρουσία τη στιγμή της αναγνώρισης;

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Στις τραγωδίες την αναγνώριση δύο αγαπημένων προσώπων ακολουθούν συνήθως: α) η εκδήλωση των συναισθημάτων αυτών που ξανασμίγουν, μαζί με αναφορές στο ρόλο της τύχης, β) μια κίνηση προς τα πίσω, προς το παρελθόν, γ) μια κίνηση προς τα εμπρός, προς το μέλλον.
 - Ποιους από τους άξονες αυτούς εντοπίζουμε μετά την αναγνώριση Μενέλαου-Ελένης στη σκηνή που μελετάμε;
 - Ας δούμε πιο συγκεκριμένα το δεύτερο άξονα: Ποια είναι η στάση του καθενός από τους δύο ήρωες απέναντι στο οδυνηρό παρελθόν; Την καταλαβαίνεις;
- Η Ελένη μιλώντας για το παρελθόν της αναφέρεται για μία ακόμα φορά στο ρόλο των θεών. Φέρνοντας στο νου μας και άλλες σχετικές αναφορές σε προηγούμενους σίχους, ας κάνουμε κάποιες υποθέσεις για τη δράση των θεών στον κόσμο του Ευριπίδη. Διασφαλίζουν την τάξη του δικαίου ή ενεργούν απρόβλεπτα κινούμενοι από προσωπικά τους πάθη; Μπορεί να σε βοηθήσει και το υλικό της αποδελτίωσης.

Ελένη
(Μ. Κωνσταντάρου,
Ευριπίδης, Τρωάδες,
θίασος Γ. Τσαρούχης,
1977,
σκην. Γ. Τσαρούχης)

[...] η Ελένη, που τους άλλους τόσο στην ομορφιά περνούσε, χώρισε τον άριστο τον άντρα,

π' όλο της Τροίας κατάρσρεψε το κράτος, κι ούτε την κόρη, ουδέ τους ακριβούς της θυμήθηκε γονιούς, μα ερωτευμένην ξεσπκωσέ τη η Κύπρις.

Πολύ εύκολα η καρδιά λυγάει τ' ανθρώπου.
Κι αμέσως λακταράει στο νου ό,τι βάλει.

Σαπφώ, απόσπασμα 16 L-P.
(μτφρ. Π. Λεκατσάς)

(Από το J.-L. Bacqué, *Ο μύθος της Ελένης*,
μτφρ. Κ. Γιόση, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών – Μ.Ι.Ε.Τ.)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Η ΕΛΕΝΗ: ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ

Δεν είναι αληθινός αυτός ο λόγος.
Δε μπήκες στα καλοφτιαγμένα τα καράβια.
Μίπε στα κάστρα μπήκες της Τρωάδας.

Σπείσιχορος, απόσπασμα 14 (μτφρ. Η. Βουτερίδης)
(Από το Η. Βουτερίδης, *Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί*, Παπαδήμας)

Ελένη
(Μάγια Λυμπεροπούλου,
Ευριπίδης, Τρωαδίσιδες,
Θέατρο Τέχνης, 1979)

ΧΟΡ.	Αν όλα παν καλά από δω και πέρα, οι συμφορές σας οι παλιές θα σβήσουν. ²¹		Ο ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ
ΑΓΓ.	Άσε, Μενέλαε, τη χαρά μαζί σας να γευτώ· δεν την ξέρω, μα τη βλέπω. ²²	775	
ΜΕΝ.	Ζύγωσε, γέροντα, κι εσύ να κουβεντιάσεις.		▶ Ποιες σκέψεις κάνει ο Αγγελιαφόρος για:
ΑΓΓ.	Γι' αυτήνε δε μοχθήσαμε στην Τροία; ΜΕΝ. Δεν είναι αυτή, οι θεοί μας ξεγελάσαν· κρατούσαμε μια ολέθρια νεφέλη.	780	
ΑΓΓ.	Τι λες; Τόσος μόχθος κι αγώνας για έναν ίσκιο;		• τους θεούς • την Ελένη • τον εαυτό του;
ΜΕΝ.	Έργα της Ήρας και τριών θεών αμάχη.		
ΑΓΓ.	Η αληθινή γυναίκα σου είναι τούτη;		
ΜΕΝ.	Αυτή· και να πιστέψεις όσα λέω.	785	
ΑΓΓ.	Δυσκολονόπος ο θεός ²³ , παιδί μου ²⁴ ολοένα αλλάζει. Εδώθε κείθε σέρνει, πότε ψηλά, πότε βαθιά τα πάντα· ο ένας δυστυχάει, ο άλλος όχι, όμως κι αυτός κακό θάνατο βρίσκει· δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά. Κι οι δυο σας βάσανα δοκιμάσατε, απ' του κόσμου τα λόγια εσύ, κι αυτός απ' τους πολέμους. Σαν πολεμούσε, τίποτε δικό του· ²⁵ και τώρα δίκως κόπο η ευτυχία.	790	
	Δεν ντρόπιασες το γέροντα γονιό σου και τους Διόσκουρους, δεν έχεις κάνει όσα δεινά σου φόρτωσαν. Θυμάμαι το γάμο σου, ²⁶ στο νου μου ξαναφέρνω πως έτρεχα βαστώντας τις λαμπάδες πλάι στο αμάξι σου κι εσύ νυφούλα μαζί μ' αυτόν το πατρικό σου σπίτι το ευτυχισμένο χαιρετούσες. ²⁷ Όποιος δε νιώθει σέβας για τ' αφεντικά του και δε συμπάσχει σε χαρές και λύπες, δούλος κακός. ²⁸ Εγώ κι αν είμαι σκλάβος, θέλω μες στους καλούς να με λογιάζουν·	795	
		800	
		805	

ΣΧΟΛΙΑ

21. Το δίσπικο του Χορού επαναφέρει τους ήρωές μας στην πραγματικότητα και στους κινδύνους, που αποδώ και πέρα θα αντιμετωπίσουν.
22. Ο Αγγελιαφόρος αδυνατεί να κατανοήσει την πραγματικότητα, αφού νομίζει ότι μπροστά του είναι η «Ελένη» που εξαφανίστηκε από τη σπηλιά.
23. Η λέξη *θεός* στον ενικό αριθμό δηλώνει την έννοια που θείου.
24. Στο πρωτότυπο: *θύγατερ*· ο Αγγελιαφόρος απευθύνεται στην Ελένη και η τρυφερή προσφώνηση δείχνει ίσως την αλλαγή της στάσης του.
25. Ο Αγγελιαφόρος, από τη γενική διαπίστωσή του για το ευμετάβολο της τύχης, περνάει στα παραδείγματα του Μενέλαου και της Ελένης: ο Μενέλαος ήταν δυστυχισμένος επειδή πολεμούσε, για να ξαναπάρει την Ελένη, και τώρα ξαφνικά, χωρίς να κοπιήσει, τη βρίσκει· η Ελένη, που ήταν δυστυχισμένη για τις άδικες σε βάρος της κατηγορίες, τώρα βλέπει τη φήμη της να αποκαθίσταται.
26. Με αυτή την υπενθύμιση γίνεται η αποκατάσταση του γάμου της Ελένης, αφού στην αντίληψη των ανθρώπων ο γάμος αυτός είχε διαλυθεί.
27. Η τελετή του γάμου περιλάμβανε τρία στάδια: την *εγγύησιν* (μνηστεία στο σπίτι του πατέρα της νέφης), την *πομπήν*, για την οποία γίνεται λόγος εδώ, και το *τέλος* (τελετές στο σπίτι του γαμπρού).
28. Εδώ τονίζεται η αφοσίωση του δούλου προς τον κύριό του. Η αφοσίωση αυτή δεν είναι δείγμα δουλοπρέπειας, αλλά, όπως φαίνεται από τη συνέχεια των λόγων του, επιλογή ενός ελεύθερου πνεύματος και δείγμα ευγένειας ήθους.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η αναγνώριση ανάμεσα στους δύο συζύγους ολοκληρώθηκε... Μα ο Αγγελιαφόρος δείχνει να μην έχει καταλάβει τι συνέβη.

- Ο σκηνοθέτης μιας σύγχρονης παράστασης της *Ελένης* προβληματίζεται για το «σπίσιμο» της σκηνής του Αγγελιαφόρου. Ποιες προτάσεις θα του έκανες για την κίνηση του Αγγελιαφόρου στο χώρο και γενικότερα για τον τρόπο, με τον οποίο θα υποδυθεί το ρόλο του; Σκέψου την ηλικία, την κοινωνική του θέση και τη συναισθηματική του κατάσταση.

Γέροντας αγγελιαφόρος (αικελικός ερυθρόμορφος κραπίρας του 4ου αι. π.Χ.)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο γέροντας παραμένει στο σκηνικό χώρο και μετά την αναγγελία για την ανάληψη του ειδώλου (αγγελική ρήση). Παύει έτσι να είναι μόνο αγγελιαφόρος. Ξαναγίνεται ο πιστός υπηρέτης που εκδηλώνει συναισθήματα και εκφράζει προβληματισμούς.
 - Για ποιους λόγους νομίζεις ότι ανατίθεται αυτός ο διευρυμένος ρόλος σε ένα γέροντα υπηρέτη του Μενέλαου που πολέμησε μαζί του στην Τροία;
- Ας σταθούμε στις αναφορές του γέροντα υπηρέτη στους θεούς, την τύχη και την ανθρώπινη μοίρα.
 - Ποιες είναι οι απόψεις του για τα θέματα αυτά;
 - Ας φανταστούμε τον αντίκτυπο των προβληματισμών αυτών στους Αθηναίους θεατές του 412 π.Χ.
- Τρωαδίτες και Έλληνες πολέμησαν και κάθηκαν στην Τροία για ένα είδωλο, εξαπατημένοι.
 - Ας αναζητήσουμε αναλογίες στη σημερινή εποχή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

«ΓΙΑ ΕΝΑ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ ΑΔΕΙΑΝΟ»

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σαν να ήταν πλάσμα απόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.

Γ. Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)
(Από το Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος)

W. Lachnit,
Ο θάνατος της Δρέσδης

	<p>λεύτερος αν δεν είμαι, λεύτερη έχω ψυχή²⁹ το 'να κακό κάλλιο απ' τα δύο: φαύλη να 'χω καρδιά και δούλο να με λένε.³⁰</p>	810	<p>► Ποιες εντολές δίνει ο Μενέλαος στον Αγγελιαφόρο;</p>
MEN.	<p>Μόχθους πολλούς μαζί μου πολεμώντας πέρασες, γέρο· τώρα, έλα, μοιράσου την ευτυχία μου³¹ τρέξε στους συντρόφους που μας απόμειναν και πες τα νέα· πώς είναι εδώ τα πράγματα· ας προσμένουν έτοιμοι στο γιαλό για τους αγώνες που 'χω να κάνω ακόμπη, αν θα μπορέσω, καθώς ελπίζω, ετούτην απ' τη χώρα ν' αρπάξω· ας αγραυπνούν κι όλοι ενωμένοι, σε μια σμίγοντας τύχη, απ' τους βαρβάρους</p>	815	<p>► Ποιες σκέψεις κάνει ο Αγγελιαφόρος για τους θεούς και τη μαντική τέχνη;</p>
	<p>κάποιο να βρούμε τρόπο να σωθούμε.³²</p>	820	
ΑΓΓ. ³³	<p>Θα γίνουν, βασιλιά μου, αυτά· μα βλέπω κούφια τη μαντική, ψευτιές γεμάτη.³⁴ Με τη φωτιά και τα πουλιά μαντείες τίποτα δεν αξίζουν³⁵ αν πιστεύεις πως τα πουλιά ωφελούνε τους ανθρώπους, ανόητος είσαι. Ο Κάλχας³⁶ στο στρατό μας δε μίλησε καθόλου, κι ας θωρούσε να χάνονται οι δικοί του για έναν ίσκιο· κούρσεψαν ανωφέλευτα τη χώρα·</p>	825	
	<p>θα πεις, δεν το 'θελε ο θεός³⁷ και γιατί τότε πηγαίνουμε στους μάντεις; Όταν κάνεις θυσίες στους θεούς, να τους γυρεύεις τα καλά μόνο κι άσε τις μαντείες· ξεγέλασμα είναι στη ζωή· κανένας</p>	830	
	<p>δεν πλούτισε μ' αυτές όντας τεμπέλης³⁸ σωστό μυαλό και νους,³⁹ να σοφός μάντης.</p>	835	
ΧΟΡ.	<p>Στα όσα είπε ο γέρος συμφωνώ· άμα κερδίσεις τους θεούς, στο σπιτικό σου την πιο μεγάλη μαντική έχεις μπάσει.</p>	840	

ΣΧΟΛΙΑ

29. Την εποχή εκείνη κάποιοι σοφιστές δίδασκαν τη φυσική ισότητα όλων των ανθρώπων, τους οποίους οι κοινωνικές συνθήκες και οι ιστορικές συγκυρίες είχαν διακρίνει σε ελεύθερους και δούλους, Έλληνες και βαρβάρους.
30. Δηλαδή: από το να είμαι και δούλος και κακός, ας είμαι βέβαια δούλος αλλά τουλάχιστον καλός.
31. Ο Μενέλαος προσκαλεί τον αφοσιωμένο δούλο να μοιραστεί μαζί του την ευτυχία ως ηθική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του.
32. Προοικονομία της δραπέτευσης του Μενέλαου και της Ελένης.
33. Και αυτή η ρήση του Αγγελιαφόρου αρχίζει με μια γενική διαπίστωση και μετά περνάει στα παραδείγματα. Ολόκληρη η ρήση έχει θεωρηθεί από μερικούς μελετητές περιττή και μεταγενέστερη παρεμβολή.
34. Σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη, μετά την καταστροφή στη Σικελία οι Αθηναίοι είχαν στραφεί όχι μόνο εναντίον των πολιτικών «που τους είχαν παρακινήσει να κάνουν την εκστρατεία», αλλά «και εναντίον των χρησμολόγων και των μάντεων και όσων άλλων που με τις προφητείες τους τους είχαν δημιουργήσει την ελπίδα ότι θα καταλάβουν τη Σικελία» (Η', 1, 1-2, μτφρ. Α. Βλάχος).
35. Αναφέρεται σε δύο τρόπους της μαντικής τέχνης: α) στις θυσιαστήριες φλόγες, β) στις κραυγές και τις κινήσεις των πουλιών (τους οωνούς).
36. Περίφημος μάντης από τον τρωικό μυθολογικό κύκλο.
37. Το να αποδίδει κάποιος στο συνομιλητή του μια πιθανή ερώτηση ή αντίρρηση είναι ένα ρητορικό σχήμα που λέγεται προαπάντησις.
38. Θυμίζει το γνωστό σύν Άθηνᾶ και χεῖρα κίνει.
39. Στο πρωτότυπο: γνώμη δ' ἀρίστη μάντις τ' εὐβουλία. Εὐβουλίαν (= σωστό μυαλό, σωστή κρίση) υπόσχονταν οι σοφιστές ότι μπορούσαν να διδάξουν τους νέους. Με τα λόγια αυτά ο Αγγελιαφόρος αποχωρεί από τη σκηνή.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Παρακολουθούμε μια σύγχρονη παράσταση της *Ελένης*... Βλέπουμε τον Αγγελιαφόρο και ακούμε τους στοχασμούς του.
 - Τον νιώθουμε κοντά μας; Μας αγγίζουν τα λόγια του;

Θεατές σε σύγχρονη παράσταση

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Αγγελιαφόρος στο λόγο του ασκεί έντονη κριτική στους μάντις, επαναφέροντας έτσι το πρόβλημα της αδυναμίας του ανθρώπου να φτάσει εύκολα στη γνώση.
 - Τι μπορούμε να εμπιστευόμαστε, σύμφωνα με τον Αγγελιαφόρο; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να κατευθύνουμε τη ζωή μας; Ας συζητήσουμε την πρότασή του.
- Ένα από τα κατά ποιόν μέρη* της τραγωδίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι η δianoia*, οι ιδέες δηλαδή και οι σκέψεις που εκφράζουν τα πρόσωπα της τραγωδίας και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν, για να υποστηρίξουν τις θέσεις τους.
 - Ας αναζητήσουμε σε αυτήν τη σκηνή απόψεις και προβληματισμούς που συνθέτουν τη δianoia.
 - Δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός του Ευριπίδη ως «από σκηνής φιλόσοφος»;
 - Ποιες από αυτές τις απόψεις θα μπορούσε να διατυπώσει κι ένας ήρωας σύγχρονου θεατρικού έργου;
- Ας υποθέσουμε ότι έλειπαν οι στοχασμοί του Αγγελιαφόρου. Τι θα κέρδιζε, τι θα έχανε το δραματικό έργο;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Καραβάτζιο, *Η Χειρομάντισσα*

ΜΑΝΤΙΚΗ

Ο φόβος και η άγνοια, που οδήγησαν εύκολα τον άνθρωπο στη δεισιδαιμονία και την «πρόληψη» (για την αποφυγή του κακού), ήταν φυσικό να τον οδηγήσουν σε μια διαρκή αγωνία για τα όσα του έμελλαν να συμβούν, και να του γεννήσουν την τάση της μαντικής [...]. Μπορούμε να πούμε πως η Μετεωρολογία κι η Αστρολογία ήταν τα πρώτα σκέλη και ίσως η πρώτη αφορμή της γενικής Μαντικής. Από τα προγνωστικά του καιρού διακινδυνεύει κανείς τη μαντεία και τις φανταστικές ερμηνείες, τους οιωνισμούς [...]. Τα φυσικά φαινόμενα γίνονται έτσι διερμηνείς των αποφάσεων της Τύχης ή του Θεού. Ακολουθούν σε πιο εξελιγμένη μορφή όνειρα, οπτασίες, καντλομαντεία, πυρομαντεία, καφεμαντεία, χειρομαντεία [...] ο καφές που χύνεται, τα κουφέτα κάτω από το μαξιλάρι.

Δ. Λουκάτος

(Από το Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Μ.Ι.Ε.Τ.) (Διασκευή)

«ΕΥΒΟΥΛΙΑ» (ΣΩΣΤΟ ΜΥΑΛΟ, ΣΤ. 837)

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ. Η διδασκαλία μου σε κάνει μυαλωμένο για τις υποθέσεις του σπιτιού σου (πώς να κυβερνάς με τον καλύτερο τρόπο το νοικοκυριό σου), και για τις υποθέσεις της πολιτείας (πώς να γίνεις ασυναγώνιστος πολιτικός και στα έργα και στους λόγους).

Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 318e-319a (μτφρ. Η. Σπυρόπουλος)

(Από το Πλάτωνος Πρωταγόρας, Α.Π.Θ. – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη)

3η ΣΚΗΝΗ (στ. 841-941)

ΕΛΕΝΗ	Ὡς τώρα πάνε όλα καλά· απ' την Τροία, δύστυχε ¹ , και να μάθω πώς εσώθης, κανένα κέρδος· όμως λαχταρούμε ν' ακούσουμε τα πάθη των δικών μας.		
ΜΕΝΕΛΑΟΣ	Με ρώτησες πολλά μ' ένα σου λόγο. ² Τι να σου πω για τους χαμούς στο Αιγαίο, κατάνακρα στην Εύβοια τις πανούργες φωτιές του Ναύπλιου ³ , τα γυρίσματά μου στην Κρήτη, στη Λιβύη και στου Περσέα τον ψηλό κάβο; ⁴ Δε θα σε χορταίνουν τα λόγια μου κι εγώ θα τυρανιόμουν τα πάθη τα παλιά ιστορώντας· έτσι διπλά θα μας βασάνιζε κι η θλίψη.	845	▶ Σε ποια μέρη και πόσα χρόνια περιπλανήθηκε ο Μενέλαος;
ΕΛΕ.	Καλύτερα μου απάντησες παρ' όσο σ' ερώτησα. Μονάχα ετούτο πες μου κι άφησε τ' άλλα· πόσα χρόνια τάχα παράδερνες στις θάλασσας το κύμα; ⁵	850	▶ Ποιος νέος κίνδυνος τον απειλεί;
ΜΕΝ.	Χρόνους εφτά με τα καράβια· πρώτα δέκα χρονιές πολέμαγα στην Τροία.		▶ Πώς αντιμετώπισε η Ελένη μέχρι τώρα τις επιθυμίες του Θεοκλύμενου;
ΕΛΕ.	Πόσος καιρός! Φτωχέ, εκεί πέρα εσώθης κι ήρθες εδώ για να σε θανατώσουν. ⁶	860	
ΜΕΝ.	Τι 'πες; Τι λες, γυναίκα, μ' αφανίζεις.		
ΕΛΕ.	Βιάσου και φύγε γρήγορα απ' τη χώρα. Θα σε σκοτώσει αυτός που ζει σ' ετούτο.		
ΜΕΝ.	Και τι έκαμα για τέτοια μαύρη τύχη;	865	
ΕΛΕ.	Ήρθες κι ανέλπιστα το γάμο μου εμποδίζεις.		
ΜΕΝ.	Θέλει κανείς το ταίρι μου δικό του;		
ΕΛΕ.	Με πρόσβαλε, μα υπόμεινα και τούτο. ⁷		
ΜΕΝ.	Άρχοντας δυνατός ή ο βασιλέας; ⁸		
ΕΛΕ.	Του τόπου αφέντης, τέκνο του Πρωτέα.	870	
ΜΕΝ.	Τα λόγια της γριάς αυτό εννοούσαν.		
ΕΛΕ.	Σε ποιαν εξώπορτα βαρβάρου εστάθης;		
ΜΕΝ.	Σ' αυτήν· σα να' μouna φτωχός με διώξαν.		
ΕΛΕ.	Αχ! δυστυχία, ζητιάνεψες στ' αλήθεια;		

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η Ελένη σκέφτεται μάλλον την τύχη που περιμένει το Μενέλαο στην Αίγυπτο, γι' αυτό και τον αποκαλεί *δύστυχο*.
2. Στην τυπική σκηνή της αναγνώρισης οι ήρωες εξιστορούν τα πάθη τους. Τώρα είναι η σειρά του Μενέλαου να εξιστορήσει τα δικά του πάθη. Όμως πρέπει για δραματικούς λόγους να μην προβεί σε λεπτομερή παρουσίαση των περιπετειών του, διότι: α) θα επιβραδυνθεί χωρίς λόγο η εξέλιξη του δράματος και β) το κοινό δεν πρόκειται να πληροφορηθεί τίποτε περισσότερο από όσα ήδη ξέρει από το σίχο 437 κ.εξ.
3. Ο Ναύπλιος, όταν έμαθε ότι οι Έλληνες επέστρεφαν στην πατρίδα τους μετά την άλωση της Τροίας, για να τους εκδικηθεί, που είχαν εκτελέσει ως προδότη το γιο του, Παλαμήδη, άναβε φωτιές σε απόκρημνες ακτές της Εύβοιας· οι Έλληνες βλέποντάς τες πίστευαν ότι είχαν μπροστά τους λιμάνια, με αποτέλεσμα τα καράβια τους να τσακίζονται στα βράχια.
4. Ο κάβος του Περσέα (εκεί όπου ο μυθικός ήρωας σκότωσε το θαλάσσιο κήπος και απελευθέρωσε την Ανδρομέδα) τοποθετείται στη δυτική άκρη του Δέλτα του Νείλου.
5. Η Ελένη θα μπορούσε να υπολογίσει μόνη της το χρόνο με βάση όσα της είπε ο Τεύκρος. Ωστόσο συνεχίζει να ρωτάει, ώστε με τη βοήθεια της απάντησης να κλιμακωθούν τα συναισθήματα στους σίχους 860-861.
6. Η αποκάλυψη του επικείμενου κινδύνου μοιάζει με κραυγή αγωνίας και τους επαναφέρει στην πραγματικότητα, ύστερα από την αυθόρμητη έκφραση των συναισθημάτων τους.
7. Η έκφραση αυτή διατρεί κάποια αμφισβησία, καθώς ο Μενέλαος δεν μπορεί να καταλάβει το μέγεθος της «προσβολής» (βλ. και στ. 877).
8. Με το σίχο αυτόν ο Μενέλαος ίσως αναρωτιέται για τη δύναμη του αντιπάλου.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η χαρά της αναγνώρισης πέρασε. Το συναισθηματικό κλίμα της σκηνής αλλάζει.

- Ας συζητήσουμε για τις εκφράσεις των προσώπων, όπως απεικονίζονται στη διπλανή φωτογραφία.
 - Δηλώνουν αυτή την αλλαγή;
 - Πώς φαντάζεσαι τον τόνο της φωνής τους;

Μενέλαος – Ελένη (Λ. Βογιατζής – Κ. Καραμπέτη, Θέατρο του Νότιου, 1996, σκην. Γ. Χουβαρδός)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Μετά την αναγνώριση και το ξέσπασμα χαράς, παρακολουθούμε την προσπάθεια των ηρώων να ξανακερδίσουν το χαμένο χρόνο. Η Ελένη αναφέρθηκε στην προηγούμενη σκηνή στο παρελθόν της. Τώρα είναι η σειρά του Μενέλαου.
 - Ας εντοπίσουμε τους στίχους, στους οποίους ο Μενέλαος αναφέρεται στο δικό του παρελθόν, και ας σημειώσουμε την πορεία του στον παρακάτω χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου.
 - Ας εξετάσουμε κατά πόσο η απροθυμία του να αναφερθεί εκτενώς σ' αυτό είναι ψυχολογικά δικαιολογημένη.
 - Για σκέψου... Ξανακερδίζεται ο χαμένος χρόνος;
- Η αναγνώριση ολοκληρώθηκε. Αν το θέμα της τραγωδίας ήταν η επανέυρεση Ελένης και Μενέλαου, το έργο θα μπορούσε να τελειώσει εδώ. Βρισκόμαστε όμως στη μέση.
 - Ποιος νέος κύκλος ανοίγει; Πώς γίνεται αυτή η μετάβαση;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

Γιατί με βάσανα πολλά στις ξενιπτείες γυρνώντας, / ήρθα σε χρόνια οκτώ κλειστά [...] / Κύπρο, Φοινίκη κι Αίγυπτο γυρνούσα κι Αιθίοπους...

Όμηρος, *Οδύσσεια*, δ, στ. 81-85
(μτφρ. Ζ. Σίδερης)

(Από το *Όμηρου Οδύσσεια*,
Α' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 1999)

MEN.	Ναι· δηλαδή δεν ήταν κίολας έτσι. ⁹	875	
ΕΛΕ.	Τότε και για το γάμο μου έχεις μάθει.		
MEN.	Ναι, μα αν τον απόφυγες δεν ξέρω. ¹⁰		
ΕΛΕ.	Ανέγγιχτη φυλάγω την τιμή μου.		
MEN.	Καλά όσα λες, μα πώς να σε πιστέψω;		
ΕΛΕ.	Βλέπεις εδώ που κάθομαι στο μνήμα;	880	ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ
MEN.	Κάτι στρωσίδια, δόλια, τι τα θέλεις;		▶ <i>Τι προτείνει η Ελένη στο Μενέλαο;</i>
ΕΛΕ.	Το γάμο να ξεφύγω, ικέτισσα ήρθα.		
MEN.	Βωμό δε βρήκες ή έτσι συνηθίζουν; ¹¹		
ΕΛΕ.	Σαν το ναό θεού μ' έχει φυλάξει.		
MEN.	Και δεν μπορώ στη Σπάρτη να σε πάω;	885	▶ <i>Ποια είναι η προϋπόθεση για τη σωτηρία τους;</i>
ΕΛΕ.	Σπαθί σε περιμένει αντί για μένα.		
MEN.	Μα τότες είμαι ο πιο δυστυχισμένος.		
ΕΛΕ.	Μην ντρέπεσαι και φύγε από τη χώρα. ¹²		▶ <i>Τι αποφασίζουν να κάνουν οι ήρωες σε περίπτωση αποτυχίας;</i>
MEN.	Για σε πήρα την Τροία, να σ' αφήσω;		
ΕΛΕ.	Καλύτερα παρά να σε σκοτώσουν.	890	
MEN.	Άναντρα λόγια, ανάξια της Τρωάδας.		
ΕΛΕ.	Το βασιλιά, κι ας θες, δε θα τον σφάξεις. ¹³		
MEN.	Τι, δεν πληγώνει ξίφος το κορμί του;		
ΕΛΕ.	Το αδύνατο αν ζητάς, σοφός δεν είσαι.		
MEN.	Έτσι βουβός θα κάτσω να με δέσουν;	895	
ΕΛΕ.	Με δόλο ξεπερνάς τη δυσκολία.		
MEN.	Κάλλιο ας χαθώ χτυπώντας τους εχθρούς μου.		
ΕΛΕ.	Μονάχα μια η ελπίδα να σωθούμε.		
MEN.	Χρυσάφι τάχα, τόλμη ή παρακάλια; ¹⁴		
ΕΛΕ.	Φτάνει μη μάθει ο βασιλιάς πως ήρθες.	900	
MEN.	Ποιος θα το πει; ¹⁵ Κι ούτε θα με γνωρίσει.		
ΕΛΕ.	Κάποιος δικός του ισόθεος τον συντρέχει.		
MEN.	Μια μαντική φωνή μες στο παλάτι; ¹⁶		
ΕΛΕ.	Όχι· μονάχα η αδελφή του η Θεονόη.		
MEN.	Όνομα για προφήτισσα· ¹⁷ λέγε, τι κάνεις;	905	
ΕΛΕ.	Ξέρει τα πάντα, θα σε μαρτυρήσει.		
MEN.	Τότε θα με σκοτώσουν, δεν ξεφεύγω.		
ΕΛΕ.	Στις ικεσίες μας μπορεί να στερήσει-		

ΣΧΟΛΙΑ

9. Ο Μενέλαος εννοεί ότι και, όταν ακόμα ζητούσε βοήθεια, διατηρούσε την αξιοπρέπειά του.
10. Ο Μενέλαος εκφράζει ξανά την αμφιβολία του για τη συζυγική πίστη της Ελένης. Στη συνέχεια (στ. 878), η Ελένη δηλώνει με τρόπο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση την πίστη της, αλλά ο Μενέλαος (στ. 879) θέλει μια απόδειξη γι' αυτό. Εδώ περιγράφεται με ρεαλιστικό τρόπο μια συμπεριφορά.
11. Στην αρχαία Ελλάδα άσυλο εξασφάλιζαν οι ναοί και οι βωμοί των θεών, όχι όμως τα ηρώα (ναοί και τάφοι ηρώων). Επομένως η απορία του Μενέλαου είναι δικαιολογημένη.
12. Τα λόγια αυτά είναι χαρακτηριστικά του ήθους της Ελένης. Από το σημείο αυτό αρχίζει ένας αγώνας γενναιοδωρίας ανάμεσα στους δύο συζύγους: η Ελένη είναι έτοιμη να θυσιαστεί, για να σώσει τον άντρα της, ο Μενέλαος είναι αποφασισμένος να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο, για να την πάρει μαζί του.
13. Η Ελένη αντιλαμβάνεται ότι ο Μενέλαος σκοπεύει να αντισταθεί και να στραφεί εναντίον του θεοκλύμενου, ότι σκέφτεται δηλ. μια βίαιη λύση.
14. *Χρυσάφι* = δωροδοκία, *παρακάλια* = ρητορικά επιχειρήματα και ικεσίες.
15. Η ερώτηση είναι ρητορική, καθώς δεν περιμένουμε απάντηση. Εδώ ισοδυναμεί με άρνηση (= *κανένας δε θα αποκαλύψει την ταυτότητά μου*). Ο Μενέλαος δεν αποκάλυψε στη Γερώντισσα την ταυτότητά του.
16. Ο Μενέλαος φαντάζεται ότι μέσα στο παλάτι ακούγονται φωνές προφητικές, που προειδοποιούν το θεοκλύμενο.
17. Αναφορά στην ετυμολογία του ονόματος (Θεονόη < Θεός + νοῦς).

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Οι θεατές παρακολουθούν τη σπιοχομυθία Ελένης-Μενέλαου, σε ένα σκηνικό που δεν έχει αλλάξει από την αρχή του έργου. Το κείμενο όμως προσθέτει μια νέα ένδειξη, που μπορεί να αξιοποιηθεί σκηνογραφικά.
 - Ας την εντοπίσουμε στο κείμενο.
- Στις φωτογραφίες αυτής της σελίδας εικονίζονται βασικοί ήρωες από άλλες τραγωδίες. Θα μπορούσαν να είναι οι ήρωές μας στη σκηνή που μελετάμε; Γιατί;

Ηλέκτρα – Ορέστης (Α. Βαλάκου – Π. Φυσσούν, Σοφοκλής, Ηλέκτρα, Εθνικό θέατρο, 1972, σκην. Σ. Ευαγγελιάτος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Για μία ακόμα φορά η Ελένη και ο Μενέλαος, αντιμέτωποι με καταστάσεις που τους ξαφνιάζουν, βιώνουν έντονα συναισθήματα.
 - Ας παρακολουθήσουμε τις συναισθηματικές τους διακυμάνσεις και ας συσχετίσουμε την ψυχική τους κατάσταση με τη χρήση σπιοχομυθίας.
- Η Ελένη και ο Μενέλαος, έρμια της τύχης και του δόλου των θεών, είχαν τα χαρακτηριστικά του τραγικού ήρωα.
 - Τώρα, με το ανέλπιστο αντάμωμά τους ύστερα από τον πολύχρονο χωρισμό, εξακολουθούν να έχουν τα χαρακτηριστικά αυτά;

Ορέστης – Ιφιγένεια
(Κ. Κωνσταντόπουλος
– Λ. Κονιάρδου,
Ευριπίδης, Ιφιγένεια
εν Ταύροις,
Θεσσαλικό θέατρο, 1990,
σκην. Κ. Τσιάνος)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

«ΑΧ ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΟΥΜΕ ΣΩΤΗΡΙΑ;»
[Όταν ο Ορέστης προσπαθεί να βρει τρόπο να ξεφύγει μαζί με την αδελφή του, Ιφιγένεια, από τη βαρβαρική χώρα των Ταύρων, η Ιφιγένεια δίνει τη λύση.]

- ΟΡΕ. Το βασιλιά αν σκοτώνουμε; Μπορούμε;
ΙΦΙ. Τον ντόπιο, εμείς, ξενοφερμένοι; Φρίκη.
ΟΡΕ. Πρέπει να το τολμήσουμε, αν μας σώζει.
ΙΦΙ. Το θάρρος σου μ' αρέσει· αδύνατο όμως.
ΟΡΕ. Μες στο ναό αν με κρύψεις; Πώς το κρίνεις;
ΙΦΙ. Λες, λυτρωμό να βρούμε στο σκοτάδι;
ΟΡΕ. Νύχτα ζητά η κλεψιά, και φως η αλήθεια.
ΙΦΙ. Είναι φύλακες μέσα· θα μας νιώσουν.
ΟΡΕ. Χαμένοι! Αχ πού θα βρούμε σωτηρία;
ΙΦΙ. Θαρρώ πως βρήκα ένα καινούριο σχέδιο.
ΟΡΕ. Σαν τι; Κι εμένα πες το, να το ξέρω.
ΙΦΙ. Τα πάθια σου για τέχνασμα θα πάρω.
ΟΡΕ. Στα τέτοια φοβερές είν' οι γυναίκες.

Ευριπίδης, *Η Ιφιγένεια στη χώρα των Ταύρων*,
στ. 1020-1032 (μτφρ. Θ. Σταύρου)
(Από το *Τραγωδίες του Ευριπίδη*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)

MEN.	Να κάνει τι; Σε ποιες με πας ελπίδες;	
ΕΛΕ.	Στον αδελφό της να μην πει πως ήρθες.	910
MEN.	Και τότε θα ξεφύγουμε απ' τη χώρα;	
ΕΛΕ.	Κρυφά της όχι, μόνο αν μας συντρέξει.	
MEN.	Δικό σου το έργο, γυναίκα σε γυναίκα.	
ΕΛΕ.	Ικέτισσα τα πόδια της θ' αγγίξω.	
MEN.	Κι άμα στα παρακάλια μας δε στέρξει;	915
ΕΛΕ.	Πεθαίνεις' κι εγώ νύφη με το ζόρι.	
MEN.	Τάχατες απ' τη βία θα με προδώσεις; ¹⁸	
ΕΛΕ.	Όρκο μεγάλο ορκίστηκα, αν εσένα...	
MEN.	Τι λες; Θα σκοτωθείς; Δεν παίρνεις άλλον;	
ΕΛΕ.	Με το ίδιο ξίφος δίπλα σου θα πέσω.	920
MEN.	Πιάσ' το δεξί μου χέρι ¹⁹ κι έλα, ορκίσου.	
ΕΛΕ.	Άμα χαθείς εσύ κι εγώ πεθαίνω.	
MEN.	Κι εγώ τελειώνω τη ζωή, αν σε χάσω. ²⁰	
ΕΛΕ.	Πώς θα πεθάνουμε όμως δοξασμένα;	
MEN.	Απάνω εδώ στον τάφο θα σε σφάξω	925
	κι ύστερα θα σφαχτώ κι εγώ. ²¹ Μα πρώτα	
	θα πολεμήσω όσο μπορώ για σένα.	
	Ας έρθει όποιος τολμά ²² δε θα ντροπιάσω	
	τη δόξα μου στην Τροία, να μου λένε,	930
	σαν πάω στην Ελλάδα, πως για μένα	
	τον Αχιλλέα της έχασεν η Θέτη,	
	το γιο του ο Νέστορας ²³ κι είδα τον Αία	
	τον Τελαμώνιο να σκοτώνεται, όμως	
	για χάρη της γυναίκας μου δεν έχω	
	το θάρρος να πεθάνω; ²⁴ Βέβαια το' χω	935
	αν οι θεοί σοφοί λογιούνται, τότε	
	τον ψυχωμένον άντρα που αφανίσαν	
	οι εχθροί του, σε απηλό τον θάβουν τάφο,	
	μα τους δειλούς στους άγριους ρίχνουν βράχους. ²⁵	
XOP.	Δώστε, θεοί, στο γένος του Ταντάλου	940
	την ευτυχία, τα βάσανα ας γλιτώσει. ²⁶	

ΣΧΟΛΙΑ

18. Πάλι δύσπιστος ο Μενέλαος φοβάται ότι η Ελένη θα τον προδώσει. Πιο πολύ από την ιδέα του θανάτου ο Μενέλαος απεχθάνεται την ιδέα ότι η Ελένη μπορεί να παντρευτεί κάποιον άλλο.
19. Οι αρχαίοι συνήθιζαν να ορκίζονται πιάνοντας ο ένας το δεξί χέρι του άλλου. Με αυτό τον τρόπο θα επικυρωθεί το περιεχόμενο του όρκου και θα τηρηθούν οι συμφωνίες ανάμεσά τους.
20. Ο αμοιβαίος όρκος αποτελεί την κορύφωση της αφοσίωσης ανάμεσα στο Μενέλαο και την Ελένη.
21. Με την αιματηρή αυτή πράξη βεβηλώνεται ο τάφος κι έτσι οι ήρωες διαμαρτύρονται για την παραβίαση του δικαίου.
22. Ο Μενέλαος λέγοντας αυτά ενδεχομένως τραβά και το ξίφος του.
23. Πρόκειται για τον Αντίλοχο, ο οποίος σύμφωνα με την επική παράδοση θυσιάστηκε, για να σώσει τον πατέρα του Νέστορα.
24. Η αντίθεση που κρύβεται στα λόγια του Μενέλαου είναι: *άλλα πεθάνανε ή χάσανε τους συγγενείς τους για χάρη της γυναίκας μου κι εγώ δε θα έχω το θάρρος να πεθάνω γι' αυτήν.*
25. Σύμφωνα με τους αθηναϊκούς νόμους απαγορευόταν η ταφή των προδοτών («δειλών») μέσα στα όρια της χώρας τους.
26. Η Κορυφαία κλείνει τυπικά τη σκηνή αυτή απαντώντας στα λόγια του Μενέλαου, τα οποία παραπέμπουν σε βίαιες εικόνες και σε θανάτους, με μια ευχή στους θεούς.

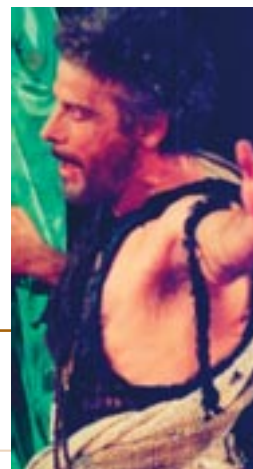
ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Στις διπλανές φωτογραφίες εικονίζεται ο Μενέλαος σε διαφορετικές σκηνές του έργου: στη σκηνή με τη Γερόπιστα και στη σκηνή που μελετάμε.
 - Σε ποια σκηνή αντιστοιχεί καθεμιά; Πώς το καταλαβαίνεις;

Μενέλαος (Β. Κανάκης, Εθνικό θέατρο, 1977, σκην. Α. Σολομός)

Μενέλαος (Κ. Αθανασόπουλος, Αμφιθέατρο, 1999, σκην. Σ. Ευαγγελιάτος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο ρακένδυτος Μενέλαος, που λίγο πριν κρυβόταν ίσως πίσω από το μνήμα, τώρα ορκίζεται πάνω στο μνήμα ότι θα αγωνιστεί μέχρι θανάτου. Ο όρκος ηρώων θεωρείται συνηθισμένο μοτίβο των λογοτεχνικών έργων με ρομαντικό χαρακτήρα. Άλλα τέτοια στοιχεία είναι ο χωρισμός αγαπημένων προσώπων, η επανεύρεση, η συζυγική πίστη, η φυγή.
 - Ποια από αυτά έχουμε συναντήσει στην *Ελένη*;
- Ας σταθούμε ειδικά στον όρκο των ηρώων μας.
 - Ποια συναισθήματα σου προκαλεί;
 - Ορκιζόμαστε σήμερα; Σε ποιες περιπτώσεις;
- Η σκέψη και η δράση του Μενέλαου και της Ελένης φαίνεται να καθορίζονται στο σημείο αυτό από το αίσθημα τιμής, σύμφωνα και με τον ηρωικό κώδικα της εποχής, στην οποία διαδραματίζεται η ιστορία μας.
 - Ας εντοπίσουμε τα σημεία στα οποία εκφράζεται η έγνοια για την τιμή τους.
 - Πιστεύεις ότι η δράση των ηρώων μας ρυθμιζόταν από την αρχή του έργου με βάση αυτό τον κώδικα;
 - Πώς εννοείς εσύ την τιμή και την αξιοπρέπεια;

Θ. Τσόκος, *Όρκος των Φιλικών*

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ (ΑΡΘΡΟ 59 ΠΑΡ. 61)

Οι βουλευτές πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους δίνουν στο Βουλευτήριο και σε δημόσια συνεδρίαση τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και αδιαίρετης Τριάδας να είμαι πιστός στην Πατρίδα και το δημοκρατικό πολίτευμα, να υπακούω στο Σύνταγμα και τους νόμους και να εκπληρώνω ευσυνείδητα τα καθήκοντά μου».

Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

ΟΡΚΟΣ:
Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΑΠΟΨΗ

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσατε ὅλως.

Κατὰ Ματθαῖον,
κεφ. Ε΄ 34